

Bønders opplevelse av spredte jordbruksarealer.

Resultater fra en spørreundersøkelse

Magnar Forbord
Alexander Zahl-Thanem

RURALIS – Institutt for rural- og regionalforskning
Universitetssenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim

Telefon: +47 73 82 01 60
Epost: post@ruralis.no

Rapport 1/2019

Utgivelsesår: 2019

Antall sider: 32

ISSN 1503-2035

Tittel: Bønders opplevelse av spredte jordbruksarealer. Resultater fra en spørreundersøkelse

Forfattere: Magnar Forbord og Alexander Zahl-Thanem

Utgiver: RURALIS

Utgiversted: Trondheim

Prosjekt: Landfrag

Prosjektnummer: 6360

Oppdragsgiver: Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri

Oppdragsgivers ref.: 267710

Kort sammendrag

Jordstykker som ligger spredt (fragmentert) fører til mye transport for bøndene, samt økte kostnader og klimagassutslipp. Denne studien viser at om lag fire av ti bønder i Norge opplever spredt arealgrunnlag som et problem. Dess lengre avstander til arealene og dess flere brukere en leier areal av, dess større oppleves problemet. Regionalt oppleves problemet som mest markant blant bøndene i Nord-Norge. Det er også her interessen for å delta i lokale prosjekt er størst. Men også et betydelig antall bønder i Trøndelag, Vestlandet og andre bygder på Østlandet, Agder og Rogaland opplever arealoppstyking som et problem. Omtrent samme antall bønder kan tenke seg å delta i et lokalt prosjekt for å redusere arealspredningen. Også her er interessen størst blant de med mange leiekontrakter og store avstander.

Stikkord

Jordbruksareal; oppstyking; bønder; problemopplevelse; kjøreavstander; leieforhold; regionale forskjeller

Agricultural land; fragmentation; farmers; problem experiences; driving distances; lease of land; regional differences

Forord

Studien som presenteres i denne rapporten inngår i prosjektet «LANDFRAG - Arealfragmentering i jordbruket—årsaker, konsekvenser og tiltak» som gjennomføres av RURALIS og partnere. Vi retter en takk til Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri som finansierer hoveddelen av prosjektet (kontraksnummer 267710). En takk rettes også til Fylkesmennene i hhv. Nordland, Trøndelag, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland og Hedmark, samt Tine Rådgivning, for finansiell støtte og faglig medvirkning i prosjektet. Prosjektet pågår fra 2017 til 2020 og har egen hjemmeside: <https://landfrag.no/>.

Rapporten er kvalitetssikret gjennom RURALIS' interne kvalitetssikringssystem og er utført av Jostein Vik. Vi takker ham for gode innspill til forbedringer i rapporten.

Vi håper rapporten kan bidra til den informerte debatten om fenomenet arealspredning i jordbruket og vekke interesse for dette temaet.

Trondheim, 30. januar 2019

Magnar Forbord og Alexander Zahl-Thanem

Forsidefoto: Magnar Forbord

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Innholdsfortegnelse	5
Tabeller	5
Figurer	6
Sammendrag	7
English summary	8
1. Innledning	9
2. Data og metode	13
3. Resultater	15
3.1. I hvilken grad opplever bøndene spredte arealer som et problem?	15
3.2. Arealspredning og avstand til leid areal	16
3.3. Arealspredning og hvor mange bruk en leier fra	17
3.4. Arealspredning og produksjon	18
3.5. Arealspredning og bruksstørrelse	19
3.6. Arealspredning og region	21
3.7. Arealspredning og samspill mellom årsaksfaktorer	22
3.8. Arealspredning og interesse for å delta i prosjekt	24
4. Diskusjon	29
Referanser	31

Tabeller

Tabell 1. Andel bønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter avstand til leid jord som ligger lengst unna driftssenteret .....

16

Tabell 2. Andel bønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter hvor mange bruk en leier fra .....

17

Tabell 3. Andel bønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter hovedproduksjon på bruket .....

18

Tabell 4. Andel bønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter størrelse på areal	19
Tabell 5. Andel melkebønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter størrelse på areal	20
Tabell 6. Andel bønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter region.....	21
Tabell 7. Opplevd problem med arealoppstyking - multippel regresjonsanalyse (ordinary least squares)	23
Tabell 8. Andel bønder som kan tenke seg å delta i et lokalt prosjekt. Etter hovedproduksjon på bruket.....	25
Tabell 9. Andel bønder som kan tenke seg å delta i et lokalt prosjekt. Etter region...	26
Tabell 10. Interesse for å delta i prosjekt - multippel regresjonsanalyse (ordinary least squares)	27

Figurer

Figur 1. Bønders opplevelse av om oppstykket areal er et problem. Svarandeler i prosent.....	15
Figur 2. Bønders interesse for å delta i prosjekt for å redusere problemet med oppstykket areal. Svarandeler i prosent	24

Sammendrag

Denne studien viser at rundt fire av ti bønder i Norge opplever spredte arealer som et problem. To faktorer peker seg ut som årsaker. Det ene er antall bruk en bonde leier arealer fra, særlig hvis en leier fra to eller flere bruk. Den andre faktoren er avstanden fra driftssenteret til arealene, særlig hvis jordstykket ligger mer enn 2 km unna. Her er det viktig å merke seg at det ikke gjør noen forskjell om bonden eier eller leier arealet. Melkeprodusenter og andre husdyrprodusenter opplever spredte arealer som et større problem enn kornprodusenter og andre planteprodusenter. Dette henger sammen med at førstnevnte gruppe bønder jevnt over har lengre avstander til arealene enn sistnevnte gruppe bønder. Mht. region opplever bønder i Nord-Norge problemet med arealspredning sterkest. Også en betydelig andel bønder på Vestlandet, i andre bygder på Østlandet, Agder og Rogaland og på flatbygdene i Trøndelag opplever arealspredning som problematisk. Jæren skiller seg ut ved at relativt få opplever spredte arealer som et problem. En forklaring kan være at avstanden mellom brukene på Jæren er mye mindre enn ellers i landet. Andre faktorer som kan forklare hvorfor bønder opplever arealspredning som problematisk, men som ikke inngår i vår analyse, er karakteristika ved veinett, maskiner og utstyr, og hvor godt bønder og eiere i det aktuelle området samarbeider.

Interessen for å delta i et lokalt prosjekt for å redusere arealspredningen varierer mye langs de samme linjer som opplevelsen av problemet. Bønder som leier areal fra mange bruk er i stor grad interessert i å være med i et slikt prosjekt. Også de med lang avstand til arealer ønsker å delta i prosjekt. Mannlige bønder og yngre bønder er mer interesserte enn kvinnelige bønder og eldre bønder. Utdanningsnivå har ingen betydning for interessen. Det er regionale forskjeller mht. interesse for å delta i prosjekt. En stor andel av bøndene i Nord-Norge ønsker å delta i prosjekt. Interessen er også stor blant bøndene på Vestlandet og i andre bygder i Trøndelag og på Østlandet. Også her er det faktorer i tillegg som forklarer variasjonen i interesse, men som ikke inngikk i vårt datagrunnlag. Sannsynlige faktorer er kvalitet på veinettet, type utstyr bonden bruker, opplevelsen av veiledningsapparatet og erfaringer fra tidligere prosjekter.

English summary

This study shows that around four out of ten farmers in Norway experience fragmented farmland as a problem. The study identifies two basic explanatory factors. One is the number of farmland owners a farmer rents land from, especially if one rents from two or more owners. The other factor is the distance from the operating center (farmyard) to the plots, especially if the plots are located more than 2 km away. Here it is important to note that it does not make any difference if the farmer owns or leases the actual plot. Milk farmers and other livestock farmers experience scattered areas as a greater problem than grain farmers and other plant producers. This is because the former group of farmers overall has longer distances to the farmland than the latter group of farmers. With respect to region, farmers in northern Norway experience the problem of fragmented land the most. A significant proportion of farmers in Western Norway, the most rural areas of Eastern Norway, Agder and Rogaland and on the flat settlements in Trøndelag, also experience land fragmentation as problematic. Jæren stands out by the fact that a small proportion of the farmers there experience problems with fragmented areas. One explanation may be that the distances between farms in Jæren is much shorter than elsewhere in Norway. Other factors that may explain why farmers experience land fragmentation as problematic, but which are not included in our analysis, are characteristics of road networks and machinery and equipment and how well farmers and owners in the local area cooperate.

The interest in participating in a local project to reduce land fragmentation varies along the same lines as the experience of the problem. Farmers who rent land from many owners are largely interested in participating in a project. Those with long distances to plots also want to participate in projects. Male farmers and younger farmers are more interested than female farmers and older farmers. Education level has no bearing on the interest. There are regional differences in terms of interest in participating in projects. A large proportion of farmers in Northern Norway want to participate in projects. The interest is also great among the farmers in Vestlandet and the most rural parts of Trøndelag and Eastern Norway. Here, too, there are other factors that explain the variation in interest, but which were not included among our data. Probable factors are the quality of the road network, the type of equipment the farmer use, the experience of the advisory services and experiences from previous projects.

1. Innledning

Spredt arealgrunnlag, også kalt arealfragmentering, betyr at skiftene som en bonde driver ligger spredt og befinner seg i ulike områder. Fragmenteringen av arealgrunnlaget har økt over tid. Hovedgrunnen til dette er selvsagt ikke at arealene har flyttet på seg. Grunnen er at stadig færre bønder driver den tilgjengelige jorda. Nærmere bestemt blir det grunnlag for færre og færre aktive bønder etter hvert som de utvider produksjonen, driver mer jord, og tar i bruk større maskiner og mer effektiv teknologi. Samtidig er det få ikke-aktive eiere av jordbruksareal som selger arealet til aktive bønder, enten fordi eierne ikke ønsker det eller at det ikke er interesserte kjøpere (Forbord et al. 2014). Dette fører til at stadig flere bønder leier jord, og ofte kan de leide arealene ligge langt unna gården (driftssenteret) og spredt på ulike områder. Jordleie er således nødvendig for å sikre aktive bønder tilstrekkelig arealgrunnlag i et moderne landbruk. Samtidig medfører denne utviklingen økt transport internt i driftsenhetene og økte klimagassutslipp (Kårstad et al. 2015).

Det er i seg selv ingen løsning å kjøpe arealene heller, siden arealene fortsatt ligger der de ligger. Hvis arealfragmenteringen skal reduseres må det derfor skje ved en eller annen form for omfordeling av bruken av arealer blant bøndene. Overordnet sett er problemet ikke av ny dato. Allerede i 1821 vedtok Stortinget en lov om jordskifte (Gjerdåker 2002). Formålet var å endre på den utstrakte teigdelingen, fra et system hvor hver bruker i et område disponerte hver sin lille likeverdige andel på alle de ulike jordstykkene i området, til et system hvor hvert jordstykke (teig) ble fordelt på enkeltbrukere og drevet som ett, større skifte. Loven ble et slags «ris bak speilet» for bøndene, og jordskiftet gikk tregt i starten. Men etter en generasjon eller så begynte tanken om jordskifte å vinne frem. Særlig fra midten av 1800-tallet skjedde det et omfattende jordskifte. Da hadde bøndene begynt å merke den tiltakende mekaniseringa og moderniseringa, det som forfatteren Inge Krokan senere beskrev som «det nye hamskiftet», og behovet for å tilpasse arealbruksstrukturen til «den nye tid».

Det vi kan merke oss i denne historien er at jordskiftet først fikk gjennomslag når bøndene selv begynte å oppleve arealstrukturen som et tiltakende problem. Et viktig prinsipp ved jordskifte er da også at de berørte (grunneiere og brukere) skal involveres i prosessen gjennom forhandlinger og at en eventuell omfordeling av areal skal være rettferdig (Sevatdal og Sky 2003). Ingen skal komme dårligere ut etter et jordskifte, det såkalte Pareto-optimale prinsipp. Det kan således tenkes «mykere» versjoner av jordskifte hvor arealbruksstrukturen i et område kartlegges og endres gjennom former for lokal organisering og frivillig samarbeid. Slike prosesser må tilrettelegges av rådgivningstjeneste og/eller lokal eller regional landbruksmyndighet. Også her vil det

være viktig å anvende prinsipper i jordskiftelovgivningen om rettferdighet og forhandlinger, selv om jordskifteloven ikke legges formelt til grunn. Det er slike prosesser som vi i denne rapporten omtaler som «lokalt prosjekt».

Slike prosesser er særlig aktuelle i tilfeller med krysskjøring, dvs. hvor bønder kjører forbi hverandre på veg til og fra sine respektive arealer (Haugdal og Grande 2015). En omfordeling av arealer ville redusere transporten og bidra til bedre økonomi og reduserte klimagassutslipp (Kårstad et al. 2015). Omfordeling av arealer er imidlertid en sensitiv og kompleks sak. Det er derfor behov for mer kunnskap om bl.a. hvordan bøndene opplever fenomenet spredte arealer. I denne rapporten bidrar vi til slik kunnskap gjennom å analysere data fra en spørreundersøkelse gjennomført blant norske bønder i 2016. Formålet med denne rapporten er således ikke å gi råd om lokale prosesser og hvordan de bør organiseres, men legge et grunnlag gjennom å synliggjøre bøndenes opplevelse av problemet.

Rapporten inngår i forskningsprosjektet LANDFRAG. LANDFRAG dreier seg om å utvikle kartmodeller og økonomiske modeller for å synliggjøre problemet med arealoppstykkning og finne ut i hvilken grad bønder opplever arealspredning som et problem, samt hvordan aktører kan organisere lokale tiltak som kan redusere problemet. Det er for øvrig ikke bare i Norge at bøndene opplever arealoppstykkning som et problem. Mange utviklede land i Europa og andre steder opplever problemet (del Corral et al. 2011; Jansen og Hetsen 1991; van Dijk 2003). Noen steder har en forsøkt å redusere problemet, bl.a. gjennom jordskifte (Crecente et al. 2002; Demetriou et al. 2012; Haldrup 2015; Lisec et al. 2014; Pašakarnis og Maliene 2010; van den Noort 1987) og ordninger med jordbank (Hartvigsen 2014; van Dijk og Kopeva 2006). I Finland har forskningsinstitusjonen LUKE tatt initiativ til å kartlegge situasjonen når det gjelder arealfragmentering der (Ovaska og Rikkonen 2018). I likhet med i Norge vil en i Finland også prioritere «myke» prosesser, dvs. frivillige, lokale tilrettelagte tiltak uten at en har «ris bak speilet» i form av særlig lovgivning. LUKE er en av de internasjonale partnerne på LANDFRAG.¹

De konkrete spørsmålene som vi gir svar på i denne rapporten er:

1. I hvilken grad opplever norske bønder spredte arealer som et problem?
2. På hvilken måte henger dette problemet sammen med:
  - a. Avstand fra driftssenter til leid areal?
  - b. Antall eiere bonden leier areal av?
  - c. Type produksjon?

---

¹ Se mer informasjon på: <https://landfrag.no/>

- d. Størrelsen på det dyrkede arealet?
  - e. Geografisk lokalisering?
3. Hvordan samvarierer disse og andre årsaksfaktorer?
  4. I hvilken grad er norske bønder interesserte i å delta i lokale prosjekter for å tilrettelegge prosesser for å forbedre situasjonen når det gjelder arealspredning?

Rapporten er bygd opp slik i fortsettelsen: I kapittel 2 beskriver vi data og metode. Resultatene presenteres i kapittel 3 i tematiske underkapitler, mens i kapittel 4 diskuterer vi funnene.

2. Data og metode

Grunnlaget for denne rapporten er data fra «Trender i norsk landbruk», som er en nasjonal spørreundersøkelse blant norske gårdbrukere, som gjennomføres av Ruralis hvert andre år. Undersøkelsen er blitt gjennomført siden 2002, og denne rapporten baserer seg på undersøkelsen som ble gjennomført vinteren 2016. I tillegg til strukturelle sider ved landbruket, dekker spørreundersøkelsen også sosiokulturelle tema som ofte ikke kommer frem i den registerbaserte statistikken (Zahl-Thanem et al. 2018).

Utvalget er fremkommet ved at et tilfeldig utvalg gårdbrukere ble trukket fra Produsentregisteret, som er et register over alle registrerte landbruksforetak som søker produksjonstilskudd i Norge. Det ble sendt ut en postal invitasjon til å delta i undersøkelsen til totalt 3200 gårdbrukere, og av disse svarte 1280 respondenter, noe som gir en svarprosent på 41. Undersøkelsen vurderes å være representativ for populasjonen av norske bønder, se Heggem og Thanem (2016) for nærmere beskrivelser av data, representativitet og frafall.

Selv om denne rapporten baserer seg på tall fra 2016, anses resultatene å være aktuelle og gyldige også i dag, ettersom det ikke har vært vesentlige endringer i landbrukspopulasjonen fra 2016 til 2019.

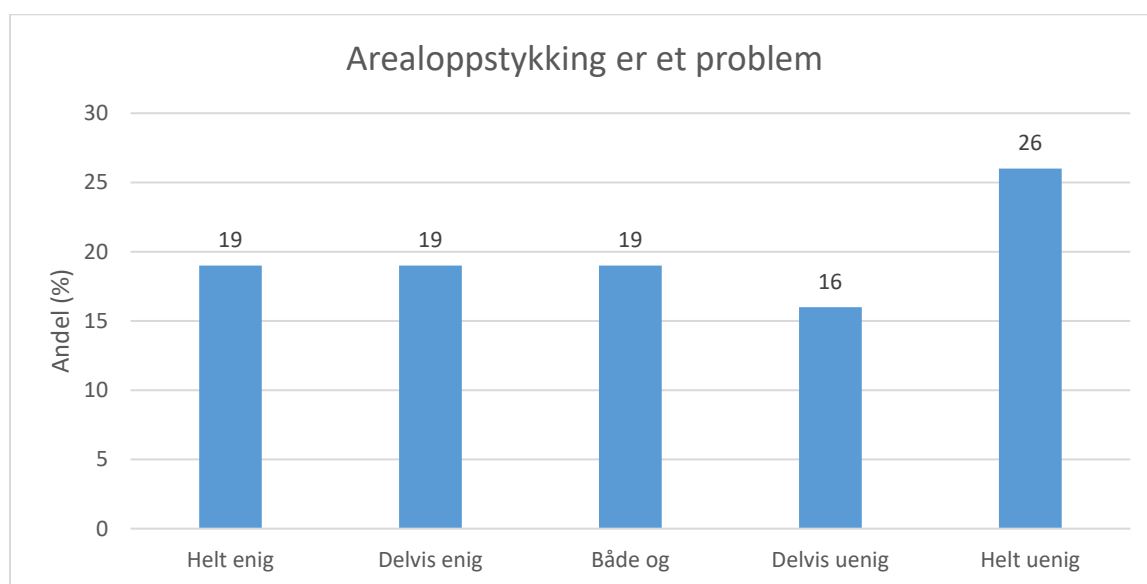

3. Resultater

I denne delen av rapporten viser vi hvor utbredt problemet med arealspredning er blant bønder i Norge og hvilke faktorer dette henger sammen med. Mot slutten viser vi også data som sier noe om interessen blant bønder i Norge for å delta i lokalt prosjekt.

3.1. I hvilken grad opplever bøndene spredte arealer som et problem?

Figur 1 viser hvordan bøndene i undersøkelsen stiller seg til påstanden: «Det er et problem at jordbruksarealet som jeg driver er spredt (oppstykket) på for mange skifter og/eller eiendommer». Her oppgir 38 prosent av bøndene at de er delvis eller helt enig i påstanden, mens 42 prosent er delvis eller helt uenig i påstanden. Med andre ord oppleves spredt eller oppstykket jordbruksareal som et problem for en betydelig andel norske bønder, og rundt 1 av 5 bønder er *helt* enig i at dette er et problem. Rundt 1 av 5 bønder har ikke noen formening om problemet.

Figur 1. Bønders opplevelse av om oppstykket areal er et problem. Svarandeler i prosent

Samtidig, som vi vil komme tilbake til i denne rapporten, så er det flere systematiske forskjeller når det gjelder hvilke bønder som opplever at oppstykket jordbruksareal er et problem. Vi skal nå se på noen faktorer som har sammenheng med hvordan bøndene opplever problemet med arealoppstykkning.

3.2. Arealspredning og avstand til leid areal

Tabell 1. Andel bønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter avstand til leid jord som ligger lengst unna driftssenteret

Gjennomsnittlig avstand til leid jord (km)	N	Det er et problem at jordbruksarealet som jeg driver er spredt på for mange skifter og/eller eiendommer					Total (%)
		Andel (%)					
		Helt enig	Delvis enig	Både og	Delvis uenig	Helt uenig	
Under 2 km	300	14	13	17	22	34	100
2-5 km	307	24	25	25	13	13	100
6-9 km	104	35	30	16	10	9	100
Over 9 km	170	30	28	19	12	11	100
Alle	881	23	22	20	16	19	100

Pearson $\chi^2(12) = 107.0994$ $p = 0.000$

Kilde: Trender i norsk landbruk 2016. Norsk senter for bygdeforskning.

Tabell 1 viser sammenhengen mellom avstand til leid areal som ligger lengst vekk fra driftssenteret (gårdstunet) og hvordan bønder opplever arealspredning. Er avstanden under 2 km opplever et mindretall av bøndene (27 prosent) dette som et problem. Hvis den lengste avstanden til leiejorda er større enn 2 km øker misnøyen betydelig, til mellom 55 og 65 prosent av bøndene. At misnøyen «går noe ned» når lengste avstand er 9 km eller mer kan skyldes at disse brukene ikke leier av så mange og har færre og større skifter.

3.3. Arealspredning og hvor mange bruk en leier fra

Tabell 2. Andel bønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter hvor mange bruk en leier fra

Antall bruk en leier fra	N	Det er et problem at jordbruksarealet som jeg driver er spredt på for mange skifter og/eller eiendommer					Total (%)
		Andel (%)					
		Helt enig	Delvis enig	Både og	Delvis uenig	Helt uenig	
Ingen	465	11	14	16	18	41	100
Ett bruk	213	13	18	18	22	29	100
2-4 bruk	349	22	24	24	16	14	100
5 eller flere bruk	211	41	25	20	8	6	100
<i>Alle</i>	<i>1238</i>	<i>19</i>	<i>19</i>	<i>19</i>	<i>17</i>	<i>26</i>	<i>100</i>

Pearson $\chi^2(12) = 200.9279$ $p = 0.000$

Kilde: Trender i norsk landbruk 2016. Norsk senter for bygdeforskning.

Hele 66 prosent av bøndene som leier av 5 bruk eller mer opplever arealspredning som et problem (Tabell 2). Men også blant bønder som ikke leier areal er det en betydelig andel (25 prosent) som opplever arealspredning som er et problem.

3.4. Arealspredning og produksjon

Tabell 3. Andel bønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter hovedproduksjon på bruket

Hovedproduksjon	N	Det er et problem at jordbruksarealet som jeg driver er spredt på for mange skifter og/eller eiendommer					Total (%)
		Andel (%)					
		Helt enig	Delvis enig	Både og	Delvis uenig	Helt uenig	
Melkeproduksjon	277	22	20	20	18	20	100
Annen husdyrproduksjon	434	21	20	20	16	23	100
Kornproduksjon	223	15	17	15	18	35	100
Annen planteproduksjon	84	17	17	21	17	28	100
<i>Alle</i>	<i>1018</i>	<i>20</i>	<i>19</i>	<i>19</i>	<i>17</i>	<i>25</i>	<i>100</i>

Kilde: Trender i norsk landbruk 2016. Norsk senter for bygdeforskning.

Tabell 3 viser at det er forskjeller mellom produksjoner når det gjelder hvordan norske bønder opplever arealspredning som et problem. Over 40 prosent av melkebøndene og andre husdyrprodusenter opplever arealspredning som et problem, mens denne andelen er litt over 30 prosent for kornbøndene og for andre planteprodusenter.

3.5. Arealspredning og bruksstørrelse

Tabell 4. Andel bønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter størrelse på areal

Arealstørrelse	N	Det er et problem at jordbruksarealet som jeg driver er spredt på for mange skifter og/eller eiendommer					Total (%)
		Andel (%)					
		Helt enig	Delvis enig	Både og	Delvis uenig	Helt uenig	
Under 100 dekar	350	19	16	15	17	33	100
100-249 dekar	448	16	20	19	18	27	100
250-499 dekar	297	25	21	24	13	17	100
500 dekar eller mer	135	20	24	18	17	21	100
<i>Alle</i>	<i>1230</i>	<i>19</i>	<i>19</i>	<i>19</i>	<i>17</i>	<i>26</i>	<i>100</i>

Pearson $\chi^2(12) = 36.6568$ $p = 0.000$

Kilde: Trender i norsk landbruk 2016. Norsk senter for bygdeforskning.

Tabell 4 viser hvordan bønder i ulike arealkategorier opplever problemet med arealspredning. Arealet er summen av eid og leid jordbruksareal. Her ser vi at bønder som disponerer areal på 250 dekar eller mer (noe som er litt over gjennomsnittet for driftsenhetene i Norge i dag) i større grad (andel rundt 45 prosent) opplever arealspredning som et problem sammenlignet med bønder med areal under 250 dekar (andel rundt 35 prosent).

Tabell 5. Andel melkebønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter størrelse på areal

Arealstørrelse	N	Det er et problem at jordbruksarealet som jeg driver er spredt på for mange skifter og/eller eiendommer					Total (%)
		Andel (%)					
		Helt enig	Delvis enig	Både og	Delvis uenig	Helt uenig	
Under 100 dekar	20	40	20	15	10	15	100
100-249 dekar	100	15	18	21	21	25	100
250-499 dekar	104	27	23	21	15	14	100
500 dekar eller mer	51	20	16	20	21	23	100
Alle	275	22	20	20	18	20	100

Pearson $\chi^2(12) = 13.6773$ $p = 0.322$

Kilde: Trender i norsk landbruk 2016. Norsk senter for bygdeforskning.

Tabell 5 viser hvordan *melkeprodusenter* i ulike arealkategorier opplever arealspredning. Melkeproduksjon er interessant i denne sammenheng fordi det er den viktigste produksjonen i distriktene og den medfører potensielt mye transport i forbindelse med grovfôrproduksjon og håndtering av husdyrgjødsel (Arnoldussen et al. 2014). Her er det ikke noe bestemt mønster i utvalget. Melkeprodusenter med under 100 dekar areal og de med 250-499 dekar opplever problemet som størst, mens melkeprodusenter med 100-249 dekar og de med 500 dekar eller mer opplever problemet som mindre.

3.6. Arealspredning og region

Tabell 6. Andel bønder som er enig eller uenig i at arealspredning er et problem. Etter region

Region	N	Det er et problem at jordbruksarealet som jeg driver er spredt på for mange skifter og/eller eiendommer					Total (%)
		Andel (%)					
		Helt enig	Delvis enig	Både og	Delvis uenig	Helt uenig	
Østlandet, flatbygder	316	15	17	19	18	31	100
Østlandet, andre bygder	252	20	23	17	17	23	100
Jæren	40	7	5	33	7	48	100
Andre bygder i Agder og Rogaland	103	16	22	19	17	25	100
Vestlandet	250	24	19	15	19	23	100
Trøndelag, flatbygder	92	22	21	15	13	29	100
Trøndelag, andre bygder	90	19	20	26	15	20	100
Nord-Norge	95	29	17	29	10	15	100
<i>Alle</i>	<i>1238</i>	<i>19</i>	<i>19</i>	<i>19</i>	<i>17</i>	<i>26</i>	<i>100</i>

Pearson $\chi^2(28) = 63.4867$ $p = 0.000$

Kilde: Trender i norsk landbruk 2016. Norsk senter for bygdeforskning.

Videre skal vi se om det er regionale forskjeller med hensyn til hvordan bønder i undersøkelsen opplever arealspredning. Tabell 6 viser at det er klare forskjeller mellom de geografiske områdene. Nord-Norge skiller seg ut både ved at en stor andel bønder opplever spredt areal som et problem (46 prosent), samtidig som en liten andel (25 prosent) er uenig i påstanden om at arealspredning er et problem. Også en stor andel bønder i Trøndelag, Vestlandet og andre bygder på Østlandet (rundt 40 prosent) opplever arealspredning som et problem. Også en betydelig andel bønder i andre bygder i Agder og Rogaland (38 prosent) opplever problem med arealspredning. Minst

problem opplever bønder på Jæren (12 prosent). Her er det dog mange som har svart 'både og'. Samtidig er antallet bønder fra Jæren som har svart såpass lavt (N=40) at prosentfordelingen blir noe usikker.

3.7. Arealspredning og samspill mellom årsaksfaktorer

Man kan anta at bønders opplevelse av fenomenet arealspredning henger sammen med flere ulike forhold, som for eksempel størrelse på bruket, og avstand til leide og eide arealer og at disse forholdene samspiller. Tabell 7 gjengir resultatene fra en multippel regresjonsanalyse, som viser sammenhengen mellom en rekke «uavhengige variabler» og deres effekt på bondens opplevelse av problemet med spredt areal. En koeffisient med positivt tegn viser at en økning i den uavhengige variabelen går sammen med en økning i den avhengige variabelen, noe som indikerer at man er mer enig i påstanden om at spredt areal er et problem. En koeffisient med negativt tegn indikerer at en økning i den uavhengige variabelen medfører en reduksjon i den avhengige variabelen, dvs. at spredt areal oppleves som et mindre problem.

Tabell 7. Opplevd problem med arealoppstyking - multippel regresjonsanalyse (ordinary least squares)

Avhengig variabel: *Det er et problem at jordbruksarealet som jeg driver er spredt (oppstykket) på for mange skifter og/eller eiendommer». Skala fra 1 (helt uenig) til 5 (helt enig).*

Uavhengige variabler:	b	SE
Konstant	2.12	(0.16)
Antall bruk man leier fra (referansekategori: leier ikke)		
Leier fra ett gårdsbruk	0.02	(0.17)
Leier fra 2-4 gårdsbruk	0.48**	(0.17)
Leier fra 5 eller flere gårdsbruk	1.07**	(0.19)
Avstand til <u>eid</u> jordstykke lengst fra driftssenteret (referansekategori: Under 2 km)		
2-5 km	0.28*	(0.12)
6-9 km	0.81**	(0.26)
Over 9 km	0.58**	(0.18)
Avstand til <u>leid</u> jordstykke lengst fra driftssenteret (referansekategori: Under 2 km)		
2-5 km	0.47**	(0.13)
6-9 km	0.73**	(0.18)
Over 9 km	0.45**	(0.18)
Viktigste produksjon på bruket (referansekategori: Melkeproduksjon)		
Annet husdyrhold	0.11	(0.11)
Kornproduksjon	0.07	(0.15)
Annen planteproduksjon, inklusive frukt og grønnsaker	0.25	(0.21)
Skog	-0.16	(0.35)
Annen produksjon	0.12	(0.30)
R ²	0.19	

* P <0.05 and ** P <0.01 in two-tailed tests. SE, standard errors.

N=765

Regresjonsanalysen viser at bønder som leier areal fra 2-4 andre gårdsbruk, i signifikant større grad opplever spredte arealer som et problem, sammenlignet med bønder som ikke leier jordbruksareal fra noen andre. Dette gjelder også for de som leier fra 5 eller flere andre gårdsbruk. Disse opplever i enda større grad oppstykket areal som et problem.

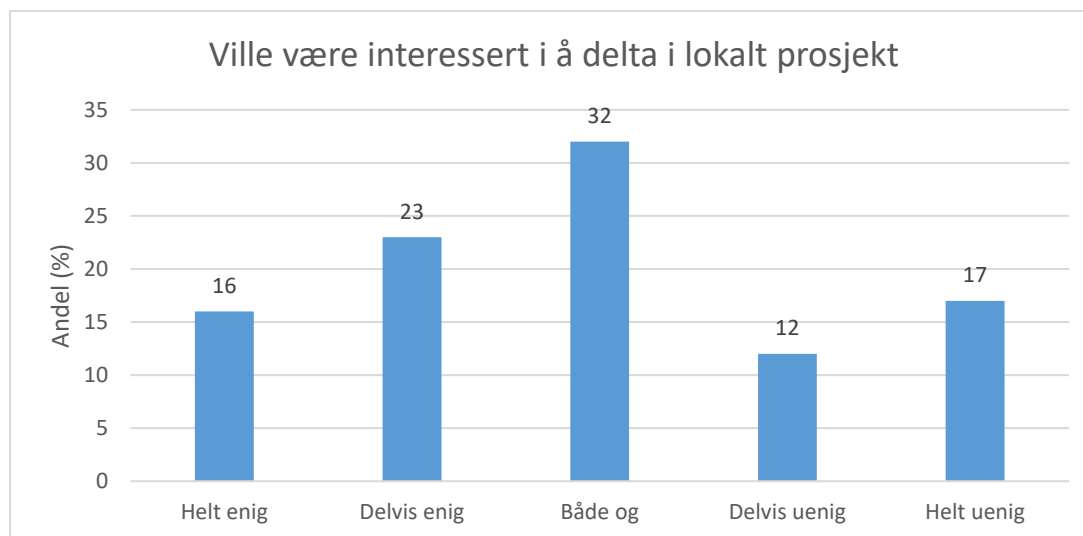

Samtidig kan vi se at avstand til jordstykkene, naturlig nok, også har stor betydning for hvorvidt man opplever oppstykket jordbruksareal som et problem. Bønder som har jordstykker som ligger 2-5 km unna hovedbruket, oppgir at de i signifikant større grad er enig i påstanden om at det er et problem at deres jordbruksareal er for spredt, sammenlignet med de med under 2 km avstand til jordstykkene. Dette gjelder også for de som har en avstand på 6-9 km eller over 9 km til jordbruksstykkene lengst unna gården. Tendensen er at problemet oppleves som størst for de med avstand mellom 6 og 9 km. Dette gjelder både ved avstand til eid og leid jord.

Vi kan legge merke til at det er ingen signifikante forskjeller mellom ulike typer produksjoner når man kontrollerer for antall bruk man leier areal fra og avstand til leid og eid jord.²

3.8. Arealspredning og interesse for å delta i prosjekt

Til slutt skal vi se på i hvilken grad bøndene er interesserte i å delta i prosjekt for å redusere problemet med arealfragmentering. Figur 2 viser respondentenes svarfordeling ved påstanden: «Jeg ville være interessert i å delta hvis det ble satt i gang et lokalt prosjekt med sikte på å redusere omfanget av oppstykket driftsareal». Totalt oppgir 39 prosent av bøndene at de er delvis eller helt enig i denne påstanden, mens 29 prosent er helt eller delvis uenig.

Figur 2. Bønders interesse for å delta i prosjekt for å redusere problemet med oppstykket areal. Svarandeler i prosent

² Det er en signifikant toveis (bivariat) sammenheng mellom størrelsen på jordbruksarealet en bonde driver og vedkommende sin opplevelse av spredte arealer som et problem, hvor store bruk i større grad enn mindre opplever spredt jordbruksareal som et problem (jf. tabell 4). I regresjonsanalysen, hvor vi ser på flere faktorer samtidig (multivariat analyse), forsvinner virkningen av arealstørrelse fordi denne i så stor grad henger sammen med avstandsvariabelen, og denne i større grad forklarer hvorfor arealspredning oppleves som et problem.

Det er for øvrig en signifikant positiv korrelasjon mellom svarene på spørsmålet om deltakelse i prosjekt og svarene på opplevd problem, jf. figur 1 i begynnelsen av kapittel 3 ($r=0.52$). Dette innebærer at med økende problem med spredt jordbruksareal øker også interessen for å delta hvis det ble satt i gang et lokalt prosjekt for å redusere problemet. Samtidig kan vi merke oss at det er en god del bønder som er usikre mht. om de ville delta i prosjekt (jf. kolonnen 'både og' i figur 2).

Tabell 8. Andel bønder som kan tenke seg å delta i et lokalt prosjekt. Etter hovedproduksjon på bruket

Hovedproduksjon	N	Jeg ville være interessert i å delta hvis det ble satt i gang et lokalt prosjekt med sikte på å redusere omfanget av oppstykket driftsareal					Total (%)
		Andel (%)					
		Helt enig	Delvis enig	Både og	Delvis uenig	Helt uenig	
Melkeproduksjon	278	21	23	29	13	14	100
Annen husdyrproduksjon	430	18	25	30	10	17	100
Kornproduksjon	222	12	19	32	15	22	100
Annen planteproduksjon	84	8	20	34	12	26	100
<i>Alle</i>	<i>1014</i>	<i>17</i>	<i>23</i>	<i>30</i>	<i>12</i>	<i>18</i>	<i>100</i>

Kilde: Trender i norsk landbruk 2016. Norsk senter for bygdeforskning.

Tabell 8 viser hvordan interessen for å delta i prosjekt henger sammen med type produksjon. Husdyrprodusentene er mest interessert (over 40 prosent), mens planteprodusentene er noe mindre interessert (rundt 30 prosent). Også her ligner prosentfordelingene i tabell 8 med svarene på opplevd problem (tabell 3).

Tabell 9. Andel bønder som kan tenke seg å delta i et lokalt prosjekt. Etter region

Region	N	Jeg ville være interessert i å delta hvis det ble satt i gang et lokalt prosjekt med sikte på å redusere omfanget av oppstykket driftsareal					Total (%)
		Andel (%)					
		Helt enig	Delvis enig	Både og	Delvis uenig	Helt uenig	
Østlandet, flatbygder	315	14	21	30	14	21	100
Østlandet, andre bygder	251	14	27	33	11	15	100
Jæren	36	17	19	31	5	28	100
Andre bygder i Agder og Rogaland	102	18	16	38	9	19	100
Vestlandet	249	17	21	37	11	14	100
Trøndelag, flatbygder	92	17	21	29	13	20	100
Trøndelag, andre bygder	89	21	23	29	10	17	100
Nord-Norge	95	24	30	25	12	9	100
<i>Alle</i>	<i>1229</i>	<i>16</i>	<i>23</i>	<i>32</i>	<i>12</i>	<i>17</i>	<i>100</i>

Pearson $\chi^2(28) = 35.1402$ $p = 0.166$

Kilde: Trender i norsk landbruk 2016. Norsk senter for bygdeforskning.

Det er også regionale forskjeller når det gjelder i hvilken grad bønder kan tenke seg å delta i et lokalt prosjekt (tabell 9). Interessen er klart størst i Nord-Norge. Hele 54 prosent av bøndene i undersøkelsen fra denne landsdelen kan tenke seg å delta i prosjekt. Også i andre bygder i Trøndelag og på Østlandet er andelen stor (hhv. 44 og 41 prosent). Ingen steder er andelen som er interessert under 34 prosent. Tallene fra Jæren må imidlertid tas med en klype salt fordi få fra denne regionen har svart på spørsmålet. Svarfordelingen i tabell 8 harmonerer med svarfordelingen i tabell 6, hvis en ser bort fra Jæren.

I likhet med spørsmålet om opplevd problem kan også interessen for prosjekt samvariere med flere faktorer. Vi har derfor foretatt en multippel regresjonsberegning med interesse for å delta i prosjekt som avhengig variabel (tabell 10).

Tabell 10. Interesse for å delta i prosjekt - multippel regresjonsanalyse (ordinary least squares)

Avhengig variabel: «Jeg ville være interessert i å delta hvis det ble satt i gang et lokalt prosjekt med sikte på å redusere omfanget av oppstykket driftsareal». Skala fra 1 (helt uenig) til 5 (helt enig).		
Uavhengige variabler:	b	SE
Konstant	3.24	(0.29)
Demografi		
Kjønn (kvinne=1, mann=0)	-0.32*	(0.12)
Alder	-0.01*	(0.12)
Utdanningsnivå på universitet/høyskolenivå (Ja=1, Nei=0)	0.03	(0.10)
Antall bruk man leier fra (referansekategori: leier ikke)		
Leier fra ett gårdsbruk	-0.06	(0.16)
Leier fra 2-4 gårdsbruk	0.31*	(0.16)
Leier fra 5 eller flere gårdsbruk	0.79**	(0.18)
Avstand til <u>eid</u> jordstykke lengst fra driftssenteret (referansekategori: Under 2 km)		
2-5 km	0.13	(0.11)
6-9 km	0.45	(0.24)
Over 9 km	0.33	(0.17)
Avstand til <u>leid</u> jordstykke lengst fra driftssenteret (referansekategori: Under 2 km)		
2-5 km	0.10	(0.12)
6-9 km	0.53**	(0.17)
Over 9 km	0.04	(0.15)
Viktigste produksjon på bruket (referansekategori: Melkeproduksjon)		
Annet husdyrhold	0.03	(0.11)
Kornproduksjon	0.05	(0.15)
Annen planteproduksjon, inklusive frukt og grønnsaker	-0.14	(0.20)
Skog	0.16	(0.32)
Annen produksjon	0.42	(0.27)
R ²	0.13	

* P < 0.05 and ** P < 0.01 in two-tailed tests. SE, standard errors.

N=752

Tabell 10 viser at kvinner i signifikant mindre grad er enig i påstanden sammenlignet med menn, noe som innebærer at de i mindre grad er interesserte i å delta i en slik type prosjekt. Eldre er i signifikant mindre grad enig i påstanden, noe som indikerer at yngre bønder i større grad er interessert i et lokalt prosjekt om oppstykket areal enn eldre bønder. Videre er det ingen sammenheng mellom utdanningsnivå (høyskole eller universitet) og interesse for å delta i prosjekt.

Bønder som leier fra 5 eller flere gårder, oppgir i signifikant større grad enn de som ikke leier jord at de ønsker å delta i prosjekt. Også mange av de som leier fra 2, 3 eller 4 bruk ønsker å delta i prosjekt, men interessen er noe mindre enn blant de som leier fra 5 eller flere.

Bønder som leier jordbruksareal som ligger mellom 6 til 9 km fra bruket, oppgir i signifikant større grad at de er interessert i å bli med på et lokalt prosjekt, sammenlignet med bønder som ikke leier jord. Det er videre en tendens til at økende avstand til jordstykker med eid jord også øker interessen for å delta i prosjekt, selv om effekten er signifikant kun på 0.1-nivå. Det vil si at det er 90 prosent sannsynlighet for at svarene i undersøkelsen gjenspeiler hele populasjonen av bønder i Norge.

4. Diskusjon

Denne studien viser at rundt fire av ti bønder i Norge opplever spredte arealer (arealfragmentering) som et problem. Med for tiden rundt 40.000 aktive bønder i landet (som mottar produksjonstilskudd), vil det si at ca. 15.000 bønder i Norge i større eller mindre grad opplever spredte arealer som et problem. Med fortsatt utvidelse av brukene og færre bruk, vil omfanget av arealspredning fortsette å øke i framtida med mindre det blir satt inn tiltak.

To faktorer peker seg ut som årsaker i vår undersøkelse. Det ene er *antall bruk en bonde leier arealer fra*. Å leie fra ett bruk oppleves ikke som et problem. Men straks en leier fra to eller flere bruk oppleves problemet som større. Problemet øker med antallet bruk en leier fra. De som leier fra fem bruk eller mer opplever problemet som større sammenlignet med de som leier fra 2-4 bruk. Den andre faktoren som virker inn er *avstanden fra driftssenteret (gårdstunet) til arealene*. Her er det ingen forskjell på hvorvidt bonden eier eller leier arealene. Ligger jordstykket som er lengst unna 2 km eller mer fra driftssenteret, opplever bonden arealspredning som et problem. Mht. *region* opplever bønder i Nord-Norge problemet med arealspredning sterkest (se også Stokstad 2009). Også en betydelig andel bønder på Vestlandet, i andre bygder på Østlandet, Agder og Rogaland og på flatbygdene i Trøndelag opplever arealspredning som problematisk. Jæren skiller seg ut ved at en liten andel av bøndene der opplever problem med spredte arealer. En forklaring kan være at avstanden mellom brukene på Jæren er mye mindre enn ellers i landet.

Ellers må det nevnes at regresjonsmodellen vår ikke forklarer all variasjon i bønders opplevelse av arealspredning. Faktorer som ikke inngår i vår modell og som kan tenkes å virke inn er egenskaper ved veinettet mellom driftssenter og arealene, slik som bratthet, svinger, veibredde, bæreevne og øvrig trafikk (Haugdal og Grande 2015; Kårstad et al. 2015). En annen faktor kan være karakteristika ved trekraften (traktor versus tankbil) og type teknologi. F.eks. har en i prosjektet Grovfôr 2020 funnet at det er samspill mellom avstand til arealer og kapasitet og type utstyr for gjødselspredning (Hansen 2018). Gyllespredning med slange er mest lønnsomt og gir minst CO₂-utslipp hvis avstanden til areal ikke er veldig stor. Er avstanden veldig stor er det mest lønnsomt og miljøvennlig med tankbiltransport etter vei frem til arealene, omlasting til mobil kontainer og derfra spredning med tankvogn eller slangespreder. Hvor effektive slike løsninger er avhenger også av hvor godt bønder samarbeider, noe som vil variere fra område til område (Forbord et al. 1996; Ring et al. 2010).

Interessen for å delta i et lokalt prosjekt for å redusere arealspredningen varierer delvis langs de samme skillelinjer som opplevelsen av problemet. Bønder som leier *areal fra mange bruk* er i større grad interessert i å være med i et prosjekt enn de som leier av ett eller ingen bruk. Også de med *lang avstand til arealer* ønsker å delta i prosjekt. I tillegg virker *kjønn* og *alder* inn på interessen for å delta i prosjekt. Mannlige bønder

og yngre bønder er mer interesserte enn kvinnelige bønder og eldre bønder. Utdanningsnivå har ingen betydning for interessen. Også her «overstyres» virkningen av type produksjon og arealstørrelse fordi disse henger nært sammen med avstand til arealer og hvor mange bruk en leier fra. Det er klare *regionale forskjeller* mht. interesse for prosjekt. Disse følger i stor grad mønsteret for opplevelsen av problemet. Bønder i Nord-Norge er klart mest interesserte, etterfulgt av bønder i andre bygder i Trøndelag og på Østlandet. Som for variabelen 'opplevd problem' fanger ikke vår regresjonsmodell opp alle innvirkende faktorer. Også slike forhold som veienes beskaffenhet og type utstyr kan virke inn på interessen for å delta i et prosjekt. Andre faktorer kan være opplevelsen av veiledningsapparatet og myndighetene i området og erfaringer fra tidligere lokale prosjekter (Coelho et al. 1996; Jansen og Hetsen 1991). Samarbeidsklimaet blant bøndene i området og eiendomsstruktur kan også virke inn på interessen for å delta i prosjekt (Forbord et al. 2014).

Referanser

- Arnoldussen, A. H., M. Forbord, A. Grønland, M. E. Hillestad, K. Mittenzwei, I. Pettersen og T. Tufte (2014). *Økt matproduksjon på norske arealer. Rapport 6-2014*. Oslo: AgriAnalyse.
- Coelho, J., J. Portela og P. A. Pinto (1996): A social approach to land consolidation schemes. *Land Use Policy* **13**(2): 129-147.
- Crecente, R., C. Alvarez og U. Fra (2002): Economic, social and environmental impact of land consolidation in Galicia. *Land Use Policy* **19**(2): 135-147.
- del Corral, J., J. A. Perez og D. Roibas (2011): The impact of land fragmentation on milk production. *Journal of Dairy Science* **94**(1): 517-525.
- Demetriou, D., J. Stillwell og L. See (2012): Land consolidation in Cyprus: Why is an Integrated Planning and Decision Support System required? *Land Use Policy* **29**(1): 131-142.
- Forbord, M., R. Almås, A. S. Skamsar, T. Breen, B. Aaraas og K. Heie (1996): *Samarbeid gir økonomiske og sosiale fordeler. Rapport fra utviklingsprosjektet "Samarbeid i landbruket" 1991-96. R-1*. Trondheim/Skjetten/Oslo, Senter for bygdeforskning/Norges Vel/Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.
- Forbord, M., H. Bjørkhaug og R. J. F. Burton (2014): Drivers of change in Norwegian agricultural land control and the emergence of rental farming. *Journal of Rural Studies* **33**(0): 9-19.
- Gjerdåker, B. (2002): *Norges landbrukshistorie III 1814-1920. Kontinuitet og modernitet*. Oslo, Det Norske Samlaget.
- Haldrup, N. O. (2015): Agreement based land consolidation – In perspective of new modes of governance. *Land Use Policy* **46**: 163-177.
- Hansen, B. G. (2018). *Grovfôr 2020. Resultat frå dyrkingsdelen av prosjektet. Presentasjon. Lokalt møte om arealfragmentering 6.11*. Breidarheim, Byrkjelo.
- Hartvigsen, M. B. (2014): Land consolidation and land banking in Denmark - tradition, multi-purpose and perspectives. *Danish Journal of Geoinformatics and Land Management* **47**: 51-73.
- Haugdal, P. H. og B. Grande (2015). *Aktive bønder - fremtidens leilendinger? En undersøkelse om leiejord og transportkostnader*. Overhalla: Norsk Landbruksrådgiving Namdal.
- Heggem, R. og A. Thanem (2016). *Trender i norsk landbruk 2016. Frekvensrapport. Rapport 5/2016*. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.
- Jansen, A. J. og H. Hetsen (1991): Agricultural development and spatial organization in Europe. *Journal of Rural Studies* **7**(3): 143-151.

- Kårstad, S., T. Haukås og A. Hegrenes (2015). *Analyse av kjørekostnader i mjølkeproduksjonen - Ei samanlikning av kjøring langs vegen ved grovfôrhausting og spreiding av husdyrgjødsel i to bygder*. NIBIO RAPPORT Vol.1 (9). Ås: Norsk institutt for bioøkonomisk forskning.
- Lisec, A., T. Primožič, M. Ferlan, R. Šumrada og S. Drobne (2014): Land owners' perception of land consolidation and their satisfaction with the results – Slovenian experiences. *Land Use Policy* **38**: 550-563.
- Ovaska, S. og P. Rikkonen (2018). "Together towards bioeconomy. Presentation." *Project meeting Landfrag June 13.-14.* Lastet 16.1., 2019, fra <http://311sao10khan44l5et2q3gvs-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/sites/3/2018/11/land-fragmentation-in-finland-sami-ovaska-pasi-rikkonen-luke-trondheim-13-6-2018.pdf>.
- Pašakarnis, G. og V. Maliene (2010): Towards sustainable rural development in Central and Eastern Europe: Applying land consolidation. *Land Use Policy* **27**(2): 545-549.
- Ring, J. K., A. M. Peredo og J. J. Chrisman (2010): Business Networks and Economic Development in Rural Communities in the United States. *Entrepreneurship Theory and Practice* **34**(1): 171-195.
- Sevatdal, H. og P. K. Sky (2003): *Eigedomsteori: innføring i samfunnsvitskapleg teoritilfang for utøving av eigedomsfag*. Ås, Institutt for landskapsplanlegging, NLH.
- Stokstad, G. (2009): Nordnorske landbruksarealer i endring. *Bioforsk FOKUS* **4**(6): 13-15.
- van den Noort, P. C. (1987): Land consolidation in the Netherlands. *Land Use Policy* **4**(1): 11-13.
- van Dijk, T. (2003): Scenarios of Central European land fragmentation. *Land Use Policy* **20**(2): 149-158.
- van Dijk, T. og D. Kopeva (2006): Land banking and Central Europe: future relevance, current initiatives, Western European past experience. *Land Use Policy* **23**(3): 286-301.
- Zahl-Thanem, A., E. M. Fuglestad og J. Vik (2018). *Trender i norsk landbruk 2018. Et landbruk i endring. Rapport 7/2018*. Trondheim: Ruralis - Institutt for rural- og regionalforskning.

FORMÅL

RURALIS - Institutt for rural- og regionalforskning skal gjennom fremragende samfunnsvitenskapelig forskning og forskningsbasert utviklingsarbeid gi kunnskap og idéer for allmenheten, privat næringsliv, offentlig virksomhet og FoU-sektoren, og gjennom det bidra til å skape sosiokulturell, økonomisk og økologisk bærekraftig utvikling i og mellom bygd og by.

RURALIS skal være et nasjonalt senter for å utvikle og ta vare på en teoretisk og metodisk grunnleggende forskningskompetanse i flerfaglige bygdestudier, og fungere som et godt synlig knutepunkt for internasjonal ruralsosiologi.

Trondheim (hovedkontor):
Universitetsenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim
73 82 01 60

Oslo:
Paleet, Karl Johans gate 41A (5 etg.)
N-0162 Oslo
913 32 277

post@ruralis.no
ruralis.no